

STRATEGIJSKA DUBINA: MEĐUNARODNI POLOŽAJ TURSKE

Davutoğlu, Ahmet (2014) *Strategijska dubina: međunarodni položaj Turske*, prev. Senka Ivošević Ipek, Beograd: Službeni glasnik, 525 str.

Давутоглу, Ахмет (2014) *Стратегијска дубина: међународни положај Турске*, превела Сенка Ивошевић Ипек, Београд: Службени гласник, 525 стр.

Knjiga *Strategijska dubina: međunarodni položaj Turske* Ahmeta Davutoğlua, profesora međunarodnih odnosa i premijera Republike Turske, objavljena je 2001. godine u Turskoj, a do kraja 2014. u Turskoj je doživjela 91 izdanje. Knjiga je prevedena s turskog na srpski jezik i objavljena u Beogradu. Knjiga se sastoji od tri dijela. Prvi dio pod naslovom „Pojmovni i povijesni okvir“ ima tri poglavlja, drugi dio „Teorijski okvir: postupna strategija i politike sfera“ ima četiri poglavlja, a treći dio „Područja primjene: strateška sredstva i regionalne politike“ ima pet poglavlja. Jedan je predgovor knjizi napisao recenzent dr. sc. Bojan Bugarić, a drugi je napisao autor Ahmet Davutoğlu. Glavna tema knjige je dubina prostora turskih nacionalnih interesa, koji u kontinentalnim razmjerima sežu do područja u Aziji, te sjeverne Afrike i Europe. Prema autoru, Republika Turska je „središnja država u svom okruženju, epicentar Balkana, Bliskog istoka i Kavkaza, centar Euroazije“, što implicira da turska vanjska politika nastoji svoju sferu utjecaja proširiti i na sferu interesa u širim razmjerima od granica propalog Osmanskog Carstva.

Prvi dio knjige „Pojmovni i povijesni okvir“ ima tri poglavlja. Prvo poglavlje „Parametri moći i strateško planiranje“ (str. 41–65) govori o tome kako se koriste novi elementi u definiranju moći neke zemlje: ekonomska politika, geopolitika, geokultura, geoekonomija i geostrategija. U nastavku poglavlja autor tumači te pojmove kako bi uveo čitatelja u knjigu. Potom navodi kako je za Republiku Tursku ključno da vodi politiku više opcija i

da ima fleksibilnu diplomaciju. Ističe propuste turske vanjske politike za vrijeme raspada Jugoslavije, što znači i propuste kad je riječ o ratu u Bosni i Hercegovini 1992. – 1995. Prema autoru, „politika nemiješanja“ je propust. Isti obrazac politike nemiješanja Turska je koristila i za vrijeme krize na Kosovu.

Drugo poglavlje „Neadekvatnost strateške teorije i posljedice“ (str. 67–82) govori o strateškim teorijama geostratega Henryja Kissingera i Zbigniewa K. Brzezinskog i doprinosu njihovih istraživanja vanjskoj politici SAD-a. Potom se analizira značenje povijesne pozadine. Autor smatra da se u jugoistočnoj Europi islamska kultura mora održati vitalnom i da su Bošnjaci u Bosni i Hercegovini i Albanci prirodni saveznici Turske. Između ostalog, „Turska se mora osloboditi psihologije obrane“ koja vlada još od vremena povlačenja Osmanskog Carstva s tih prostora, pa Davutoğlu zaključuje da obrana Istanbula i istočne Trakije polazi od Jadranskog mora i Sarajeva. Ističe da je nužno jačati povijesnu svijest kroz godišnjice, praznike, obljetnice bitaka i povijesnih ličnosti. Prema mišljenju autora, upravo takva društva s dubokom povijesnom sviješću i pamćenjem, koje im pruža povijesno iskustvo, stvaraju misaoni odnos koji obuhvaća strateško planiranje i racionalnost, konfiguracije realne moći, i na tim osnovama veoma precizno kroje svoju budućnost.

Treće poglavlje „Povijesno naslijeđe i međunarodni položaj Turske“ (str. 83–107) govori o tome kako je porazom kod Beča 1683. i Karlovačkim mirom 1699. Osmansko Carstvo izgubilo svoja područja u Europi pa je

odustalo od strategije napada dublje u Europu i oslonilo se na strategiju obrane. Davutoğlu ističe da je poraz kod Beča prekretnica za Europu. U nastavku detaljno analizira događanja u političko-kulturnoj infrastrukturi Republike Turske u 20. stoljeću koja su imala utjecaj na kreiranje njene vanjske politike.

Drugi dio knjige, „Teorijski okvir: postupna strategija i politike sfera“ ima četiri poglavlja. Prvo poglavlje „Geopolitičke teorije: razdoblje nakon hladnog rata i Turska“ (str. 111–129) donosi kronologiju razvoja najistaknutijih geopolitičkih i geostrateških teorija njemačkih, ruskih i američkih geostratega, čije su teorije odnosno strateški planovi redovito uključivali područje Osmanskog Carstva odnosno, poslije, Republike Turske. Republika Turska je u središtu „prelaznih oblasti i borbi za polja dominacije kopnenih i pomorskih centara moći u pravcu istok – zapad, sjever – jug“ zbog toga što je završetak hladnog rata uzrokovao geopolitički vakuum. Autor smatra da Turska može koristiti tri značajna geopolitička polja utjecaja: 1) bliska kopnena sfera (Balkan – Bliski istok – Kavkaz), 2) bliska morska sfera (Crno more – Jadransko more – istočno Sredozemlje – Crveno more – Perzijski zaljev – Kaspijsko jezero) i, naposljetku, 3) bliska kontinentalna sfera (Europa – sjeverna Afrika – južna Azija – srednja i istočna Azija). Upravo su te sfere, koje se sastoje od kružnih zona koje se međusobno prepliću, geopolitički temelji Turske vanjskopolitičke strategije koja je usmjerena na jačanje svoga globalnog položaja.

U drugom poglavlju „Bliska kopnena sfera: Balkan – Bliski istok – Kavkaz“ (str. 131–155) govori se o Balkanu kao kriznom žarištu kroz povijest, oblasti koja ima značajan geokulturni i geostrateški značaj. Prema Davutoğlu, temelj „političkog utjecaja Republike Turske na Balkanu čine muslimanske zajednice, baštinice propalog Otomanskog Carstva“. U tu kategoriju spadaju prirodni saveznici Turske, Albanci, Bošnjaci (muslimani) u Bosni i Hercegovini,

kao i muslimanske manjine u Bugarskoj, Grčkoj, Makedoniji, Rumunjskoj, Sandžaku i na Kosovu. Svi ti saveznici značajni su elementi turske politike prema Balkanu. Turska vanjska politika ima dva kratkoročna i srednjoročna cilja na Balkanu: jačanje „BiH i Albanije unutar stabilne strukture i formiranje međunarodnog pravnog temelja kojim će se zaštititi nacionalne manjine u ovoj oblasti“. Davutoğlu smatra da će te ciljeve biti moguće ostvariti uz aktivnu politiku koja će stalno imati u vidu kulturne i povijesne faktore Republike Turske, baštinice Otomanskog Carstva. Vanjska politika treba biti usmjerenje k zajedničkim projektima koji će spojiti liniju Istanbul – Jadransko more i liniju Istanbul – Dunav, koja treba biti u „središtu ekonomskih i političkih formacija unutar regije“. U nastavku se tumači položaj Kavkaza, autor ih naziva „Vratima Azije“, te se dotiče pitanje Bliskog istoka i povijesnih okolnosti koje vežu Republiku Tursku s bliskoistočnim državama. Davutoğlu tvrdi da Turska nije „psihološki i diplomatski spremna ojačati svoj utjecaj na Kavkazu“.

U trećem poglavlju „Bliska morska sfera: Crno more – Jadransko more – istočno Sredozemlje – Crveno more – Perzijski zaljev – Kaspijsko jezero“ (str. 157–182) autor ističe da Republika Turska nema dugoročnu i koordiniranu pomorsku strategiju i strategiju vodenih putova te da treba razraditi i razviti pomorsku strategiju kako bi mogla utjecati na tu morsku sferu. Nadalje, Davutoğlu tvrdi da zemlja koja se nalazi unutar anadoljsko-balkanske osi može u pravom smislu biti snažna jedino ako ostvari dominaciju nad pomorskim i vodenim putovima koji okružuju tu os. Turska se mora voditi primjerom Otomanskog Carstva, čija je snaga počivala na pomorskoj sili. Turska pomorska strategija mora uključivati: 1) crnomorski bazen i s njim povezane vodene putove, 2) strateški čvor Euroazije – pomorski tjesnaci Bospor i Dardaneli, i 3) istočnomediterranski bazen Egejsko more i Cipar.

Davutoğlu u četvrtom poglavlju „Bliska kontinentalna sfera: Europa, sjeverna Afrika, južna, srednja i istočna Azija“ (str. 183–212) tumači nastanak novih kontinentalnih politika nakon hladnog rata koje se bave definiranjem Euroazije i Pacifika. SAD razvija dvostruku politiku sinteze i ravnoteže čime nastoji održati svoju poziciju jedine supersile u sadašnjem međunarodnom poretku. Glavni razlog američkog nastojanja k dugoročnom stvaranju blokova u Aziji je ekonomski utjecaj Njemačke koji završava u različitim oblastima Azije. Njemačka vanjska politika sve više stavlja naglasak na pojam Euroazija jer jačanje njemačke pozicije u tom djelu svijeta ostavlja SAD izoliranim. Davutoğlu tumači da se geografski na prostoru južne, srednje i istočne Azije odvija sukob globalnih i regionalnih sila, „Kine, Indije, ekonomskog diva Japana, stepskog diva Rusije i islamskih zemalja“. Rusija nastavlja graditi odnose s državama na tom prostoru, kao i bivši SSSR, jer je Kremlj „uspostavio neku vrstu sklada između politika s kontinentalnom osom i globalnih politika u mjeri u kojoj to omogućuje diplomatska infrastruktura“. U ovom poglavlju se govori i o značaju Indije i Ukrajine, poglavito o geografskom položaju Ukrajine koji je usmjeren istok – zapad, ukrajinskoj stepi koja se prostire prema Rusiji i Europi, zatim izlazu Ukrajine na Crno more i mogućnosti izlaska na Baltičko more na sjeveru. Davutoğlu ističe da su Rusi preko Ukrajine stekli moć uplitanja u istočnu Europu i crnomorsko područje. Iz svega toga autor nameće zaključak da je temelj moći Republike Turske njen geostrateški položaj, bliska kopnena i morska sfera i mogućnost otvaranja u dubinu.

Treći dio knjige, „Područja primjene: strateška sredstva i regionalne politike“ ima pet poglavlja. Prvo poglavlje „Strateške veze i sredstva međunarodne politike Turske“ (str. 215–271) propituje ulogu Turske u NATO-u i ističe da je bilateralni odnos SAD-a i Turske

postao glavna osovina oslonca između Turske i NATO-a. Nadalje, kad je riječ o planovima za proširenje NATO-a, autor smatra da Turska „svoju misiju i doprinos treba usmjeriti prema Balkanu, a ne prema Bliskom istoku“. Ovo poglavlje bavi se i međunarodnim organizacijama i članstvom Turske u Organizaciji za europsku sigurnost i suradnju (OESS), Organizaciji islamske konferencije (OIK), Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), Organizaciji za crnomorsku ekonomsku suradnju (BSEC) i grupi D-8 (islamske zemlje u razvoju), kao i azijsko-afričkim vezama, međunarodnom ekonomskom politikom i grupom G-20. Prema autoru, za Tursku je druga najvažnija međunarodna organizacija Organizacija islamske konferencije i, shodno tome, Turska se mora više angažirati u centrima za istraživanje islamske povijesti, kulture i umjetnosti kako bi ojačala svoj utjecaj u projektiranju područja zajedničke suradnje i, što je još važnije, stvorila mehanizme koji će rješavati krize u islamskim zemljama.

Drugo poglavlje „Strateška transformacija i Balkan“ (str. 273–298) govori o tome kako su se Bosna i Hercegovina i Kosovo 1990-ih našli u ratu zbog toga što se nalaze na liniji ukrašavanja oblasti geopolitičkog vakuuma i prostora geopolitičkog sučeljavanja. Davutoğlu ističe da geopolitika Balkanskog poluotoka počiva na dvije temeljne osi, osi Drava – Sava sa središtem u Bosni i Hercegovini i moravskovardarskoj osi s centrom na Kosovu. Davutoğlu govori i o Balkanu nakon završetka hladnog rata, te djelovanju sistemskih sila (SAD-a, Rusije, Njemačke, Velike Britanije i Francuske) i njihovim interesima za balkanski strateški čvor. Do rata na području bivše Jugoslavije i raspada Jugoslavije došlo je zbog sistemskih suprotnosti koje je autor podijelio u tri grupe: a) suprotstavljeni interesi na globalnom stupnju između SAD-a i Njemačke, b) suprotnosti na kontinentalnom stupnju između Engleske – Francuske, Njemačke i Rusije, i c) nesugla-

snosti koje su na stupnju međunarodnog prava i organizacija proizvele ove suprotnosti u odnosima moći. Govori se i o problemu Bosne i Hercegovine, Daytonskom sporazumu. Autor tvrdi da upravo s geopolitičkog i geokulturnog gledišta ključ rješenja problema na Balkanu leži u budućnosti Bošnjaka i Albanaca, tradicionalnih saveznika Turske. Davutoğlu smatra da Turska ima dva instrumenta za regionalnu politiku prema Balkanu, prvi instrument je NATO, a alternativni je OIK.

U trećem poglavlju „Bliski istok: ključ globalnih ekonomsko-političkih i strateških ravnoteža“ (str. 299–408) govori se o Bliskom istoku, sintagmi koja je, prema autoru, više geokulturna nego „objektivna geografska definicija“. Davutoğlu piše o geografskim i povijesnim odlikama Bliskog istoka i ističe kako je povlačenje Osmanskog Carstva s Bliskog istoka dovelo do rascjepkanosti i različitosti u ovoj oblasti, naročito širenjem europskog kolonijalizma i stvaranjem izraelske države nakon Drugog svjetskog rata. Davutoğlu tumači i odnos globalnih sila, odnos SAD-a, europskih i azijskih sila prema Bliskom istoku, i smatra da Turska, kao nasljednica Osmanskog Carstva koje je u pet stoljeća postojanja smanjilo politički rizik na minimum i sačuvalo bogatu geokulturnu kartu oblasti, ima sposobnosti da naslijeđe Bliskog istoka iskoristi kao strateški oslonac i dugoročno osigura pravičan i trajan poredak u toj oblasti.

U četvrtom poglavlju „Politika srednje Azije u jednadžbi moći Euroazije“ (str. 409–446) Davutoğlu tumači da, s geografskog gledišta, srednja Azija formira središnju os kopnene mase Euroazije i najudaljenija je od mora. Na tom prostoru nalaze se različiti bazeni lokalnih civilizacija i rivalstava od kojih su najpoznatija osmansko – iranska i iransko – uzbečka. Prostor srednje Azije oblikovao je SSSR za vrijeme i nakon hladnog rata. Kad je riječ o utjecaju globalnih sila na srednju Aziju, neosporno je da SAD kontrolira strateški ritam

u Euroaziji, dok ruska politika nastoji postići sklad „između klasičnih imperijalnih sredstava Rusije i nove konfiguracije ravnoteža snaga u Euroaziji“. Upravo zbog formiranja sfera utjecaja, prije svega na Kavkazu i u srednjoj Aziji, Rusija nastoji zadobiti legitimnost i poštovanje na međunarodnom nivou. Autor ističe da se politici proširenja NATO-a prema srednjoj Aziji protive Rusija, Kina, Iran i Indija, zemlje koje okružuju srednju Aziju i sve više unapređuju svoje odnose. Kad govori o Turskoj strategiji prema srednjoj Aziji, Davutoğlu tvrdi da „Turska ako želi biti dugoročno utjecajna, mora pratiti ritam četvorke, Rusije, Kine, Japana i Indije. Da bi to mogla, zadaća Turske je širiti diplomaciju i polje manevarskog kretanja.“

U petom poglavlju „Europska unija: analiza višedimenzionalnog i višeslojnog odnosa“ (str. 447–488) autor govori o odnosima Turske i Europske unije kroz ravan diplomatsko-političkih odnosa, ekonomsko-društvene alijanse, ravan strateške analize i civilizacijsko-kulturne transformacije. Turska je podnijela kandidaturu za članstvo 1. studenog 1964., a Davutoğlu objašnjava na koje sve prepreke Turska nailazi na putu za punopravno članstvo u Europskoj uniji. Između ostalog, propituje povijesne odnose s nekim članicama Europske unije, npr. Njemačkom, Francuskom i Grčkom. Autor ističe da su pitanje Cipra, ljudskih prava, Egejskog otočja i ekonomski parametri „izgovori za politiku držanja Turske u neizvjesnosti“. Nadalje, tvrdi da EU nije ništa drugo nego pokušaj oživljavanja Svetog Rimskog Carstva Njemačkog Naroda ekonomskim i političkim, a ne vojnim sredstvima. Između ostalog, zaključuje da „ne postoji samo jedan Zapad, tako neće zauvijek postojati ni jedna Europa“.

Na kraju knjige su indeks pojmova (str. 500–525) i bilješka o piscu (str. 525.).

Knjiga Ahmeta Davutoğlula je većim dijelom strateško predviđanje ili vizija Turske u budućnosti, kojoj je krajnji cilj imati šire sfere utjecaja od onih koje je imalo Osmansko

Carstvo u svom zenitu. Posebno se to odnosi na jugoistočnu i srednju Europu (Beč i jug Slovačke) gdje u stvarnosti sežu turski interesi. Takvo što je moguće provesti pomoću dva instrumenta. Prvi je sudjelovanje Turske u misijama NATO-a u kriznim žarištima u jugoistočnoj Europi, a drugi instrument je Organizacija islamske konferencije (OIK) gdje je Turskoj, kako kaže autor, „cilj nametnuti balkanske probleme kao probleme cijelog islamskog svijeta“. U pozadini ovoga je mnogo sofisticiraniji plan koji za cilj ima izdici Republiku Tursku kao vodeću silu islamskog svijeta. Glavni problem u širenju utjecaja na jugoistočnu Europu autor vidi u njemačkim

strateškim interesima i otporu Srbije i Grčke. Autor kroz knjigu provlači tezu da je Osmansko Carstvo bilo multikulturalno, multietnično i multikonfesionalno. Između ostalog, nastoji prikazati „Osmansko Carstvo kao žrtvu zapadnih kolonijalnih sila i njihovih apetita“. Autor ni jednom riječju u knjizi ne naziva Osmansko Carstvo onim što je ono uistinu bilo, imperij. Takav ideološki nametnut obrazac prevladava u knjizi, a također čini projekt strateške dubine Republike Turske. Ova knjiga je nezaobilazna za sve koji se bave proučavanjem strategije država jugoistočne Europe i, svakako, moderne Republike Turske.

Hrvoje Mandić